

Джейкъб Микановски

Избрана есеистика

(Авторски сборник на списание
„Либерален преглед“)

ЕКСТАЗ

Джейкъб Микановски

Избрана Есеистика

**Авторски сборник на списание
„Либерален преглед“**

ЕКСТАЗ

Берлин, 2019

Тази електронна книга ви се предоставя при условията на лиценза „**Криейтив Комънс — Признание — Некомерсиално — Без производни**“ версия 2.5 (CC-BY-NC-ND version 2.5).

Съдържание

Статии	5
Папирализа.....	6
Напред към Тълон – да нахлуем в реалността	20
Хейтъри.....	32
Разложението е животът на мъртвите неща.....	41
Запечатаното време: Джоф Дайър за Андрей Тарковски ..	52
Плашещата политика на унгарския „Дом на терора“.....	61
Дунхуанг: тайната библиотека	70
Нашето радикално бъдеще	75
Нома, или модерното изкуство на кулинарията	93
Изкуството на развалата	105
Сбогом, Източна Европа!	125
Пръстът на Сталин	141
Южната завеса: „Граница“ на Капка Касабова	147
Във Варшава помнят и самите камъни	153
Бегемот, кавгаджия, крадец: как английският език превзема планетата	157
Ислямът в Източна Европа	172
Призивът на барабаните [Писмо от Унгария]	190
За автора.....	210

Статии

Папирализа

Живеем в чудноват момент. Всичко е станало архивируемо. Приспособленията ни произвеждат непрестанен запис от действията, движенията и мислите ни. Забравете паметта: ако бихме искали, бихме могли да възпроизведем всеки аспект от един живот с помощта на един Айфон и няколко твърди диска. Но в същото време физическите архиви изглежда западат. Някога те са били поддържани от цяла екология от обекти и институции, включително отпечатъци, печатни преси, бележници, писма, дневници, ръкописи и бележки, изписани по полетата на книги. Днес всяко от тези неща е на изчезване, едно след друго. Писмата не се пишат. Писането на ръка е забравено. Печатните преси се разпадат. Хартията мухлясва. И всички са съгласни: книгата е следващото нещо, което ще си отиде.

Разбира се, всичко това няма да се случи наведнъж. Може би то дори още не се случва. Дигиталните книги са все по-популярни – но и хартиените книги са все още популярни. Издателският бизнес е бъркотия – освен ако сте гигантска мултинационална компания или процъфтяващ независим издател. Четенето запада – но пък това зависи от предпочитанията ви относно онова, което смятате, че трябва да се чете. Хартията е фрустриращ анахронизъм – а офисите и домовете ни са пълни с нея. Сблъсъкът на технологиите, който преживяваме, вероятно е не толкова случай, подобен на онзи с немите срещу говорещите филми, колкото на радиото срещу телевизията. Колкото и популярни да станат електронните четци, хартиените книги все пак ще бъдат в състояние да си запазят някакво собствено пространство в сянката им, поне в краткосрочна перспектива.

Но колко време ще трае тази краткосрочна перспектива? Някога изглеждаше възможно човек да си представя изчезването на книгите едва в далечно бъдеще. Днес вече изглежда като нормален залог, че това ще се случи в рамките на собствения ни живот. Израснах, пишейки всичко на хартия, с молив. Сега по-скоро ще боядисам нечия ограда, вместо да пиша есе на ръка. Хартията започва да изглежда като някаква лудитска

превземка, на едно ниво с неща като восък за мустаци или правене на собствено кисело мляко. Много скоро, по липса на контекст, който да я поддържа, тя ще се изхлузи в областта на чистите анахронизми, като онези неща, които човек върши, за да задмине съседите си – и трябва да обяснява на децата си.

Всяка част от книгата си има своя собствена история

Можем ли да мислим достатъчно назад за времето преди голямата дигитализация? Преди Облака? Преди Гугъл Глас, имплантациите в мозъчната кора и невро-адаптивния шрифт за слепци, преди човешките ъплоуди и кошерния разум?¹ Преди да продължите с четенето, вземете някоя книга и я подръжете пред очите си... А сега я прелистете. Забележете шрифта. Симетрията. Географията на мастилото. Но внимавайте: рано или късно тя ще се скъса или разпадне напълно.

Това е основният начин, по който досега информацията е била записвана и разпространявана. Каква възхитителна технология. Изобретена преди барута или стремето, книгата устоява по-дълго от парната машина или телефона с шайба. Всяка нейна част е пригодена за човешко потребление в течение на стотици години на проби и грешки. Отбележете височината и широчината на гръбчето, перфектно пасващи в дланта. Виждате ли широчината на тези страници? Те са направени в съответствие с естествения обхват на зрителното ни поле, което пък от своя страна зависи от размера на ретината в човешкото око.

Материалите, използвани за направата на една книга, могат да се подбират според специфичните нужди. Те могат да бъдат евтини и леки или тежки и устойчиви. Една книга, направена от телешка кожа, с локота може да оцелее в продължение на хиляда години – а и повече, при подходящи условия. Един голям кодекс би могъл да погълне кожата на сто или повече крави. Хартиените книги пък могат да бъдат достатъчно малки, за да се поберат в джоба или под дрехите ви. През средновековието някои книги са били съкровищници, съхранявани между скъпоценно инкрустирани корици – едно от нещата, заради които си е струвало човек да се качи на викингски кораб, за да граби. Много хора са държали книгите близо до сърцата си. **Михаел Марулус** е държал копие от Лу-

---

1 Авторът очевидно се заиграва с (полу)-фантастични сценарии за развитията, които биха могли да се случат в най-близко бъдеще. Бел. пр.

креций под бронята си, когато отивал на битка. **Хари Уайдънър** потънал на Титаник с копие от Опитите на Френсис Бейкън.

Всяка част от книгата си има собствена история. Хартията е била пренесена на Запад след битка между араби и китайци близо до Самарканд. Японците са правели великолепна хартия от парцали. Преди печатната преса производството на една книга е можело да отнеме месеци. Пресата въвежда неща като количество и скорост. Гутенберг е произвеждал мастилото си на малки дози, от агнешка чернилка, примесена със сяра. Да се разглеждат неговите букви е като да се гледа в локва от катран. Най-старото печатно произведение е било открито в пещера. Това е реч на Буда, и в нея читателят се приканва да си представи всички зрънца пясък в река Ганг, а след това да си представи свят, в който има също толкова много реки Ганг, колкото и зрънца пясък.

Смъртта на книгата не е действителна смърт. Това е смърт на една идея

В продължение на почти 2,000 години, една технология, наречена кодекс, е държала монопола върху физическата форма на истината. Кодексът е направен популярен от членове на ранната християнска църква, които са събирали отделни свитъци и писма между две корици, създавайки по този начин библия. С течение на времето християнската книга заместила езическия свитък и оттогава насам нашето отношение към формата винаги е било оцветявано от едно преклонение, което е едновременно и инстинктивно, и често отричано.

Дълго време писаното слово се е считало за близко до свещеното. Милтън е смятал, че книгите са по-добри вместилища за човешките души от телата. Евреите и мюсюлманите от средните векове са отказвали да изхвърлят каквито и да било текстове, освен ако те по невнимание разрушават името Божие. Може би най-чистият израз на идеята, че книгите са форма на живот, идва от историята, разказвана от мандейците – иракски народ, който е практикувал гностическа религия. Един от големите мъдреци на мандейците е било същество на име Дина нукт – наполовина човек, наполовина книга. Той седял до водите между световите, четейки себе си до края на времето.

Днес благоговението пред книгите оцелява единствено в отгъняла форма. Нямаме желание да ги унищожаваме и се огорчаваме когато видим да ги унищожават. И в това чувство на обич повече към обекта, от-

колкото към самото слово, има немалка доза идолопоклонничество. Е и какво? Самият факт, че книгите са крехки физически обекти е вече част от онова, което ги прави обичани. Те са като нас. Ние не живеем в царство на чистата мисъл, нито пък го правят те.

„Фетишизъм“ е дума, която се появява отново и отново в дискусиите около възхода на електронните книги и края на печатното слово. Тим Паркс, пишейки в *The New York Review of Books*, *възхвалява електронните книги за това*, че не ни предоставят „фетишисткото удовлетворение“ да покриваме „стените си с известни имена“. Според Паркс, преходът от хартия към дигитални текстове е като съзряването от истории за деца към произведения „за възрастни“. Като „обезкуражават всичко друго освен нашия фокус върху това къде точно се намираме в последователността от думи“, електронните книги ни предоставят „същността на литературното преживяване“.

И така, хартията е нещо детинско, демодирано, че и малко перверзно на това отгоре. Но защо някакво размазано прелитане на безтелесни букви по екрана би трябвало да бъде по-близо до предполагаемата същност на литературата от четенето на глас или времето, прекарано в компанията на харизматични предмети? Ръкописите комуникират по начини, по които електронните текстове и дори печатните книги не могат. Те говорят за присъствие – присъствието на една личност, чрез физичността на тяхното тяло и момента на тяхното създаване. Нещо повече – смисълът, който ние извличаме от който и да било текст е неотделим от фината мрежа от възприятия и впечатления, която структурира начина, по който го възприемаме: плътността на хартията, миризмата на подвързията, формата на почерка. Философът Жил Делюз нарича това сетивно посредничество *logique du sens*. Раса¹ Паркс, не съществува такова нещо като „същност на литературното преживяване“, предшестваща неговото физическо възплъщение.

След прочита на лично подписания ръкопис на Влюбени жени от Д. Х. Лорънс в Ransom Center Library към университета в Остин, Дейв Хики открива, че „равномерната, закръглена логика на неотклонния почерк на Лорънс (никакви зачерквания, никакви бележки между редовете) е заразила толкова тотално моя прочит на разказа“, че след това той никога не е бил в състояние да погледне печатната книга „без да по-

---

1 Въпреки, противно на (лат.) Бел. пр.

чувствам ужасната липса на кафявия, интимен курсив на Лорънс, изписан върху страниците в Корнуол, преди близо едно столетие“. Петдесет години по-късно, в същата библиотека, **Мария Бустилос** се доближава повече от всеки друг писател до мистерията на интимния живот на Дейвид Фостър Уолас, четейки забележките и подчертаванията в неговата колекция от книги за самопомощ (self-help).

Четенето е разговор с дявола

Този цитат е бил използван от хиляди професори с цел да направят семинарите си да приличат на експерименти по училищна некромантия. Но всеки, който е работил известно време с архиви, е преживявал отварянето на някоя кутия или том, които изглежда оставят след себе си тънки струйки от ектоплазма, като медиум във викториански спиритичен сеанс. Това е раздрусване от непосредственост, което ви пронизва като електрически удар. Случвало ми се е на няколко пъти: сред страниците на една счетоводна книга, покрита с рисунките на индианско момче от племето чейени, изпратено в резерват през 1870-те; в бургундско-червената подвързия от козя кожа на едно евангелие, погребано заедно със **Свети Кътберт** преди пристигането на викингите в **Линдисфарн**; в един запис от списъка на подозрителни лица на нюорлийнската полиция от 1915 година, за някой си Уили Джоунс, по прякор Малкия Уили.

Почувствах го дори в убийствено-шаблонните записи на пропагандния отдел на първото следвоенно полско правителство. Отваряйки една пожълтяла записка за ведомствени доставки, аз открих, че е била написана на обратната страна на друг документ, очевидно оставен от оттеглящите се нацисти, който изрежда подробностите около новогодишното парти на местния *Stadtkreis*¹ от 25 декември 1943. След като вдигнали наздравица за Хитлер, всички имали пунш.

Повечето документи съобщават нещо за авторите си или средствата на собствената им композиция; някои ви довеждат до директен контакт с техните тела. В Musée Carnavalet в Париж имаше изложено писмо, което Робеспьер е подписвал в момента, в който войниците на Конвента са влезли в стаята му, за да сложат край на Френската революция. Подписът му е прекъснат и хартията е просмукана с кръв: в зависимост от това на

---

1 Ръководна единица на града, градско управление. Бел. пр.

кого предпочитате да вярвате, Робеспьер или е бил застрелян точно докато е поставял подписа си под заповед за нова вълна от терор, или е бил на път да се откаже от собствената си такава, и се е самоубил, за да избегне ареста. Отделът за редки книги в Бъркли разполага с ръкописите на Ричард Браутиган. Той се е самоубил докато е работел над последния, така че библиотеката е запазила [частици от] мозъка, който е създал *In Watermelon Sugar* и *Trout Fishing in America*, изсушени и пристиснати сред множество номерирани страници.

Електронната информация е вечна — докато някой угаси светлината

„Ръкописите не горят“, казва дяволът в Майсторът и маргарита на Булгаков. Идеята е, че щом само един текст вече съществува, той е неразрушим. Съществува завинаги в нечия друга мисъл и друго място. Булгаков сигурно е чувствал иронията на тази фраза, след като сам е изгорил няколко от собствените си ръкописи, но въпреки това фразата е станала една от най-известните в руската литература от 20 век. Ръкописите не горят. Но разбира се, те го правят. Океаните ги поглъщат. Въздухът ги отслабва. Водата ги разлага. Мишките ги ядат. Буболечките прокопават тунели през тях. А огънят ги опустошава. Обичта към книгите включва и необходимостта да се обвържем с един цикъл от разрушение и оплакване, от изгубени последни копия до унищожителни наводнения, от домашни пожари до военни кампании, от злополуки и небрежности до преднамерени изгаряния.

От всички тези катастрофи, най-трагичната е може би разрушаването на Александрийската библиотека, някъде между 48 пр. н. е. и 642. Юлий Цезар я е запалил по случайност, в промеждутъците между тайните му любовни срещи с Клеопатра, след като един от нейните военачалници се опитал да го опече в двореца. Или поне това е историята, която разказва Ливий. Само дето няма как това да бъде вярно, тъй като Страбон е ползвал библиотеката едно поколение по-късно за своята География. А освен това разполагаме със сметка от 173 г. за закупуване на лодка от страна на бившия заместник-главен библиотекар. Без библиотека не би имало библиотекар; без библиотекар не би имало лодка. И така, кой тогава е унищожил библиотеката? Християните обикновено са обвинявали халифа Омар. Според легендата, той казал на военачалниците си, че всичко в библиотеката, което е в съгласие с Корана, е нену-

жно, а всичко, което не е в съгласие е богохулно, а следователно няма нужда да се запазва което и да било от двете – и така книгите били разпределени сред обществените бани, където с тях поддържали водата топла в продължение на шест месеца. Но, както посочва Едуард Гибън, това е клевета от по-късна дата. Самият Гибън предпочита да обвинява християните, особено ужасния архиепископ Теофилус, който водел паството си при нападението срещу езическия храм на Серапис, ограбването на съкровищата и разрушаването на идолите му. Има обаче добри основания да се смята, че по времето на Теофилус, тоест в четвърти век, библиотеката вече отдавна е престанала да съществува. Напоследък е модно да се обвинява царица Зенобия от Палмира – екзотичен и вълнуващ избор, но това твърдение се основава на един-единствен неясен ред от **Амианус Марцелинус**.

Тъжната истина е, че всички тези хипотези са онова, което Фройд би нарекъл „засенчващи спомени“: пазители срещу друга, по-безопасна истина. Тъй като истината, която никой не иска да признае е, че библиотеката е загинала от немарливост. Александрия е пристанищен град; папирусът, изложен на морски въздух, издържа само малко повече от сто години. В хода на вековете онези 500,000 свитъка на Птолемеите просто са се разпаднали и превърнали в прах. Без постоянни нови инвестиции, без вечна грижа и обслужване, такава е съдбата на всички архиви и хранилища на знание. Това е също толкова вярно днес, колкото е било и тогава. В края на краищата, дори и при лоши условия папирусът се запазва един век. В зависимост от качеството, хартията може да се запази от няколко години до няколко стотин. Пергаментът е в състояние да издържи до хиляда. Електронната информация се запазва завинаги – докато някой изключи светлината.

Може би Паркс е прав. Може би импулсът зад цялата тази болнава библиофилия е чисто идолопоклонничество, а звукът на разгръщани страници в онези чисти бежови отделения за четене е не по-различен от трakanето на кости в някой реликварий.

Има нещо езическо в потребността да се приближим толкова близо до тялото на автора, до онова, което **Андрей Кордреску**, следвайки Филип Рот, нарича „човешкото петно“ в проникателната си книга *Bibliodeath: My Archives* (2012). Но какво ще се случи след като човешкото петно изчезне от безкрайно обемистите архиви на бъдещето? Не се съм-

нявам, че литературата може да оцелее в течение на известно време без изпълнени значения и крехки символи, но се питам – колко дълго?

В продължение на 500 години технологията си е играла на уакау-ул¹ с аурата, онзи магнетичен заряд, който текстовете и произведенията придобиват от близостта с техните създатели. Печатната преса, фотографията, капковият принтер, компютърният екран: всяко от тези неща е добавило още един пласт на опосредстване и е поставяло автора още по-далеч от нашия досег. И въпреки това аурата продължава да се завръща – в първи издания, оригинални негативи, подписани екземпляри, ретро-корици. Днес вече можете да я откриете дори и в стари компютърни конзоли. Университетската библиотека в **Еймори** поддържа в отделението си за редки книги стари компютри, които позволяват на потребителите да изпитат подобие на „първоначалното компютърно обкръжение“, в което Салман Рушди е създал Среднощни деца. Такива възпроизвеждания се превръщат все повече в нещо нормално.

И защо не? Защо да не могат USB-дискове и Ай-падове да притежават собствена *logique du sens*, също толкова мощна, колкото и онази на бележниците или оплесканите с кръв листове хартия? В архивите на бъдещето ние ще се прехвърляме от бележника и облицованата с корк стая на Пруст (които вече могат да бъдат видени в Musée Carnavalet) до затъмненото манхатънско студио на Джонатан Франзен, където, при спуснати завеси и заглушаващи шума слушалки, ще бъдем в състояние да се потопим в кошмара на Windows 95 точно по начина, по който той го е преживявал през лятото на 96-та. Или пък ще проследяваме какво са гледали в браузърите си велики автори. Ако Толстой би имал Flickr-стрийм, не бихте ли пожелали да го разгледате? Не бихте ли искали да научите какъв вид порно е предпочитал Шекспир или кой точно ред поезия е търсила в Гугъл Вирджиния Улф преди да напълни джобовете си с камъни? Това ще бъдат архивите на бъдещето. Тоест, ако изобщо в бъдещето има архиви.

---

1 Буквално: „прасни къртицата“. Забавна американска игра, изобретена през 1976, целта в която е да се удрят с пластмасов чук появяващи се от различни дупки „къртици“. Като идиоматичен израз (както е използвана тук), фразата означава „напразно усилие“ (тъй като къртиците винаги се появяват отново, независимо от усилията на играчите). Бел. пр.

Вече всички знаем тази история. Разказвана е толкова много пъти

Източниците на катастрофи са различни – атомни атаки, расови войни, „дългият лъч светлина“ на Кормак Маккарти¹ – но историята винаги е една и съща. Всички книги на земята, или поне в Америка, изчезват, оставяйки след себе си само няколко скъпоценни екземпляра, които оцелелите ценят като свещени реликви. Наречете това „мита за последната библиотечна лавица“. В Тайната история на идещото време от **Роби Маколи**, последната библиотечна лавица съдържа Домашно поправяне на радио, Стенографията – изучаване по система Грег и Лорънс Уелк: човекът и неговата музика. Във Фискадоро на Денис Джонсън, тя се състои от Слънце изгрява (*The Sun Also Rises*), *Всичко за динозаврите и Нагасаки: забравената бомба*. В *Черковен химн за Лайбовиц*, това е списък за пазаруване. В *451° по Фаренхайт* това са самите хора, запомнящи книги наузуст, така че огньовете да не могат да ги унищожат.

Изглежда че е по-лесно да си представим унищожаването на всички книги, отколкото да си представим някакво бъдеще за литературата. Научната фантастика би трябвало да ни бъде водач, но тя не е особено добра в това отношение. Фантазиите ни за бъдещето са обусловени от настоящето, но и изостават зад него. Станислав Лем е видял приближаващата се смърт на книгата, но е смятал, че тя ще бъде причинена от химически катализатор, внесен от космоса, а не от дигитализацията. В Богът-император на Дюн (онази с гигантския червей с човешко лице на корицата – илюстрациите на извънземни животинско-човешки хибриди по кориците на научнофантастични книги определяха голяма част от юношеските ми четива, а също допринасяха за солидно количество сексуални обърквания), Франк Хърбърт си представя перфектния архив, 13,000 или нещо такова, години напред в бъдещето. Той се записва от телепатични машини директно от мислите на авторите върху страници от молекулярно-тънка кристална хартия в подземно хранилище. Изборът на хартия – в каквато и да било футуристична форма – притежава някакъв странен патос, особено когато се осъзнае, че Хърбърт е бил първият романист, използвал текстообработваща програма и предал работата си на флопи-диск.

---

1 От романа му „The Road“. Бел. пр.

Никой не знае какво ще бъде бъдещето на книгата. Хартията може и да отмира, за да бъде заменена от електронни четци от най-различен вид, но като историческо развитие това изглежда просто като междинна станция, моментна пауза по пътя към далеч по-странни неща.

Представете си хората като ключалки, а книгите като ключове, които ни отключват

Може би бъдещето на литературата лежи не в качеството, а в количеството. Хорхе Луис Борхес внушава нещо подобно във Вавилонската библиотека. В историята на Борхес вселената е библиотека, състояща се от неопределен брой шестоъгълни галерии. Всеки шестоъгълник е снабден с пет библиотечни рафта. Всеки рафт съдържа 32 книги. Всяка книга съдържа 410 страници; всяка страница, 40 реда; всеки ред – приблизително 80 черни букви. Никой две книги не са еднакви. Повечето са безсмислени. Няколко безценни сред тях съдържат по един смислен ред. Библиотекарите прекарват животите си в търсене на тоталната книга, „шифърът и перфектният компендиум от всички останали книги“, която да оправдае труда им.

Библиотеката на Борхес разкрива един същностен проблем на комбинативната литература. Нейният безименен разказвач се утешава с мисълта, че дори и ако броят на тези комбинации е невъобразимо голям, той не е безкраен. Но той може и да е. Нека започнем с един от онези томове с по 410 страници. Тъй като някои два тома не са еднакви, библиотеката трябва да съдържа всяко копие с една печатна грешка – това са около 31 милиона книги. Ако допуснете 4 печатни грешки, броят на книгите се увеличава до 10^{27} . Опитайте се да помислите за всяка възможна вариация на оригиналната книга и скоро няма да намерите повече място във вселената.

Представете си хората като ключалки, а книгите като ключовете, които ни отключват. (Какво всъщност е книгата, ако не дълъг шифър, насочен към сърцата ни?) Вавилонската библиотека доказва, че няма да има решение с груба сила за дешифрирането на този код. Без значение каква е скоростта или размера на компютъра, подходът на случайното напипване за създаване на нови класически произведения винаги ще стига до липса на пространство. Вместо да стига до шедьоврите по случайност, литературата на бъдещето ще бъде създавана от нашата реч.

Всеки ден ние изпращаме около 2,5 екзабайта¹ в пространството. Всички някога произнесени думи могат да бъдат удобно поместени в пет екзабайта (поне според интернетския фолклор). Романите от следващото хилядолетие ще бъдат монтирани от тази съкровищница в съгласие с предварително избрани шаблони. Те ще приличат на онези църкви в Етиопия, които са изрязани директно в живата скала – шедьоври на отрицателното пространство, реещо се сред шлагата. С течение на времето алгоритмите ще се подобрят. Вътре в безграничното многообразие на нашата реч ще се измътят нови форми, очакващи да изригнат като извънземни яйца. Разглеждана от гледната точка на едно толкова далечно бъдеще, книгата изглежда просто като епизод в историята на литературата. Добър епизод, но въпреки това само епизод.

Семената на това бъдеще вече са очевидни: **Филип М. Паркър** е създал програма, която пише по поръчка книги върху стотици хиляди теми, като използва и пренарежда материал, намерен в свободната от авторски права област. Творбите му включват неща като интригуващо озаглавената *2007-2012, изгледи за кичести, възможни за пране, разпилени черги, постилки за баня и комплекти с размери 6-на-9-фута или по-малки, в Индия*. В момента Паркър работи върху програма за писане на романтически истории. В края на краищата, казва той, има само толкова и толкова части на тялото.

А междуременно дигиталните хуманисти от различни области се приближават все повече до ефективното преценяване на литературния стил. Учени от Станфорд и университета в Уисконсин са научили компютър да различава романовите жанрове. Програмите им могат да различат готически от образователен роман без човешка намеса (почти). Други усилия оставят да се желае още. Компютърната разказваща програма GRIOT, създадена от новия медиен артист Д. Фокс Харъл от лабораторията ICE към Масачузетския технологически институт, генерира стихове въз основа на потребителски входни данни. Изписването на „Европа“ например генерира първоначално фразата „Европейци и красотата ценя, създава чувство за претенции и хладен звън в ушите на момиче с кожа от самодоволство и доброта, смесена със шия“. Според уебсайта „Аз пиша като“, по-голямата част от това есе е написана в стила на Х. П. Лъвкрафт. Началото на Моби Дик звучи като Уилям Шекспир,

---

1 1 Екзабайт = 1 милиард гигабайта. Бел. пр.

докато краят на Великият Гетсби очевидно се чете, сякаш е написан от Едгар Алан По. „Апострофната машина“ на Дарън Уършлър и Бил Кенеди претърсва Интернет, за да създаде стихотворение, в което всеки ред започва с „Ти си...“, като например „Ти си капитански дневник, допълнителен“ или „Ти си водопроводчик със склонност към картезианска онтология“.

Аз пък приветствам възхода на нашите работи-господари

Настоящите опити за ръководен от машини анализ и производство (разбирате, нали – онова, което преди се наричаше писане) обикновено са доста хилави. Но пък се намират още в детството си. Какви ще бъдат способностите им след сто години? А след хиляда? Докато си играя с грубите им интерфейсове, аз не знам къде в историческата продължителност се намирам: дали някой ден компютърни автори ще изпращат произведения на компютърни критици?

Устно творчество, грамотност, ръкописи, хартия, екрани – всичко това е цикъл. След като се откажем от писаното слово, може би вместо това ние ще се върнем обратно към началото, към песента. Съгласен съм и с това; има много неща от животите ни, които си струва да бъдат речитирани под съпровод на лира.

Технологическата отживялост е в кръвта ми. Пра-прадядо ми е бил майстор-книговец. Имам това пред вид в буквален смисъл; отначало той е бил чирак, после калфа, а накрая и майстор, след като е направил своя *Meisterstück* – поправил един средновековен требник за някакъв манастир. (Притежавахме няколко от книгите, които той е направил, с внимателно подвързани гръбчета и зелени корици с мраморни десени, измислени от самия него. Страниците им бяха жълти и чупливи като древни свитъци, а втвърдената им хартия вече отдавна е задминала фазата на окончателната си криза). По времето, когато станал на средна възраст, занаятът му вече се оказал ненужен. След много години без работа той подарил инструментите си на една университетска библиотека и умрял безработен.

Едно поколение по-късно, прадядо ми напуснал своя щетл¹, за да се бие във войната. Научил за съществуването на компютрите и помогнал

---

1 Малко еврейско градче или общност в предвоенната Средна и Източна Европа. Бел. пр.

за създаването на първия такъв в собствената си страна. Политиката и расовите проблеми приключиха кариерата му. Но на стари години той мечтаеше да подобри науката кибернетика, която най-после да реши информационния проблем на социалистическите икономики. Беше близо до правилната страна в историята, но в края на краищата избра погрешната. Името му, преди да бъде принуден да го промени, беше Безалел, същото като на дърводелеца, който изградил **Табернакъла** и който знаел цифрата и буквата на всички неща.

Какво ли ще направи това писане?

В платоновия Федър египетските богове възразяват срещу изобретяването на писмото. Те казват, че то ще разруши паметта и насърчи арогантността на хората. Може би са имали право през цялото време. Помислете си за всичко, което сме изгубили чрез потапянето в грамотността – всички способности за запаметяване, всичкото въображение и поезия, всички форми и песни. Помислете си за онези бедни югославски бардове, изследвани от **Милман Пери**, които изгубват епическите си способности когато се научават да четат вестника. Сигурно са се чувствали така, сякаш са изтъргували рожденото си право за паница леща.

Но писаното слово е вирус. Няма връщане обратно за часовника на грамотността. Дори и ако бихме се върнали към комуникация чрез крясъци или феромони, или варварски емотикони, писането ще ни надживее. Откъсната от предметите, литературата на бъдещето ще бъде безконечна, повторяема и нематериална. Харесва ми да си представям кибернетичните автори на бъдещето у дома им, на някакъв сателит във висока орбита, спокойно носещ се из пространството, 10,000 години след като всякаква следа от нашата ера е изчезнала от лицето на Земята. Десетилетие след десетилетие програмите ще пишат уморените си халтури и предсказуеми романи за нечие израстване, мераклийските си бруклински комедии и тъжни руски сатири. С времето те постепенно ще се уморят от тези остарели форми. Все повече и повече ще се опитват да пишат директно от живота, да изразяват в бинарен език болката на фрагментирания си твърди дискове, самотата на асептичните си орбити, монотонния цикъл на деня и нощта, самотната работа по архивирането на цивилизацията, която вече отдавна е забравила миналото си. През безконечните нови повторения линиите на времето постепенно се

размиват. Библиотеките и апокалипсисите се увеличават. Книгите изчезват и се появяват отново. Викинги се втурват от нападателни кораби, за да изгорят библиотеката в Александрия. Вирджиния Улф води легионите на Цезар в Темза, докато кибернетични Милтъновци пишат химни в чест на машинните си богове. Под горски навеси човекоподобни примати се ругаят взаимно с помощта на идеограми, докато по рѣба на слънчевия харман Лев Толстой, превъплътен под формата на изкуствен интелект, роден без памет за собственото си бъдеще, сяда, за да напише книгата на живота си.